

Мирослав ЛУКЕТИЋ*

АРХИВСКА ОДЈЕЉЕЊА И ЊИХОВИ ЗАДАЦИ НА ПРИПРЕМАЊУ И ИЗДАВАЊУ ИЗВОРА И РАД НА ПРОУЧАВАЊУ ЗАВИЧАЈНЕ ИСТОРИЈЕ

1. РИЈЕЧ О СКУПУ

Позив да учествујем на научном скупу са темом „О стању и коришћењу архивске грађе за историју Црне Горе” прихватио сам иако сам у мировини и као архивски радник већ дуже времена нијесам присутан у архивској дјелатности Црне Горе. Из списка предложених тема стекао сам утисак да је претежно ријеч о стручном архивистичком скупу, који је, према мом мишљењу, требало организовати у сарадњи са Архивом Црне Горе. Зато сам „Редакцији за издавање извора за историју Црне Горе” предложио да једна од водећих тема овог скупа буде „Архив Црне Горе и његова улога у припремању и издавању извора за историју Црне Горе”. У склопу те теме сматрао сам да је пожељно да се на скупу говори и о улози архивских одјељења у припремању и издавању извора за вичајног карактера.

Међутим, свједоци смо да на овом значајном скупу данас нема ниједног саопштења из матичног архива Црне Горе. То није добро за науку, није добро за Архив, није прихватљиво за Црну Гору.

Лично нијесам сагласан са таквом праксом и сматрам да није смјело до тога доћи, без обзира на то ко сноси кривицу за то. Црногорска академија наука је највиши научни форум у Црној Гори који стоји иза овог скупа; Државни архив Црне Горе је јединствени државни управни орган у архивској дјелатности чија су права и обавезе дефинисане *Законом*

* Др Мирослав Лукетић, Будва

о архивској дјелатности; у његовој је надлежности прикупљање, обрада, чување, коришћење, припремање и издавање извора, а тој проблематици је данас, углавном и посвећен овај скуп. Дакле, потреба за сарадњом је више него очигледна; она мора постојати и мора се развијати.

Дајем себи за право да о томе говорим јер сам у прошлости био директор Архива Будве, једно вријеме предсједник Друштва архивиста Црне Горе и предсједник Савеза архивиста Југославије; у Црногорској академији наука и умјетности сам члан Одбора за историју и члан Редакције за издавање извора; аутор сам и идејног пројекта „Издавање извора за историју Црне Горе”.

2. ОСВРТ НА РЕЗУЛТАТЕ РЕОРГАНИЗАЦИЈЕ АРХИВСКЕ СЛУЖБЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Реорганизацијом архивске службе, која је извршена у Црној Гори 1992. године, укинута су архиви као самосталне институције, формиран Државни архив, као јединствена управна установа. Период од осамнаест година дјеловања довољан је да се могу подвести резултати реорганизације – позитивне и негативне стране овог акта. Да се осврнем на ова дешавања подстакла ме је чињеница да нико из Архива Црне Горе, а такође ни други учесници скупа нијесу најавили саопштење на ову тему, иако је, према мом мишљењу, реорганизација негативно утицала на развој научноистраживачког рада у Архиву.

Подршку оваквом закључку нашао сам у *Извјештају о стању архивске дјелатности у Црној Гори*, који је за потребе Министарства културе израдила радна група (Снежана Пејовић и Срђан Пејовић) 31. јануара 2006. године. Извјештај је написан на преко деведесет страница, свеобухватан је и даје праву и потпуну слику развоја архивске службе у Црној Гори, критички оцјењује стање, анализира праксу у другим земљама, упоређује са нашом праксом, истиче потребу осавремењивања службе, залаже се за нову организацију, за увођење савремене информационе технологије у обради и коришћењу података, анализира кадровску структуру и научноистраживачки рад у Државном архиву.

А какво је стање у научноистраживачкој дјелатности Државног архива свједоче подаци изнијети у *Извјештају*, боље рећи студији, писаној за потребе Министарства културе.

На основу спроведене анкете у *Извјештају* се констатује да научноистраживачки рад у Архиву Црне Горе није развијен у складу са ствар-

ним потребама друштва и правима грађана. Он није развијен ни до нивоа минимума испуњености услова које Архив мора да оствари у вршењу своје комплексне дјелатности.

Графичким приказом резултата анкете аутори *Извјешћаја* показују да оцјена подршке претпостављених за научноистраживачи рад у Архиву није задовољавајућа и из тога изводе јасан закључак да институционална организованост Архива није усмјерена на развој и унапређење ове дјелатности.

Није задовољавајуће стање у Архиву Црне Горе ни у погледу објављивања архивске грађе, односно извора за науку, најсложенијег архивистичког посла. Констатује се да је од 1992. године, од времена када је извршена реорганизација архивске службе, забиљежено назадовање, што се потврђује подацима о издатој грађи.

У осврту на резултате реорганизације архивске службе у Црној Гори анализирали смо само стање у области научноистраживачког рада, користећи званичне податке из *Извјешћаја* урађеног за потребе Министарства културе Црне Горе. Међутим, није много боље стање ни у другим основним сегментима архивске струке.

Оправдано је поставити питање зашто су Министарство културе и други надлежни управни органи игнорисали приказ стања у архивској служби и зашто су само дјелимично прихватили предлоге струке, усмјерене на унапређивање ове дјелатности.

Дакле, на основу анализе стања у архивској дјелатности Црне Горе, недвосмислено се намеће закључак да извршена реорганизација није довела до унапређивања рада; да су резултати далеко испод очекиваних. Моје је мишљење да се позитивни резултат извршене реорганизације огледа само у томе што су интервенцијом државе, све општине покривене мрежом архивских одјељења.

Али због тога није требало укидати поједине архиве, који су својим дугогодишњим радом представљали значајне институције културе и науке; који су имали међународну репутацију у представљању Црне Горе у иностранству. Узмимо примјер држава у окружењу (изузев Македоније) и водећих европских земаља; угледајмо се на њих; користимо њихова искуства. Зашто је требало укидати Которски архив, Архив Херцег Новог, Будве...? Што смо добили том реорганизацијом? Отуђили смо архиве из културног миљеа средине; укинули њихов годинама стицани ауторитет; „ослободили” локалне власти обавеза да учествују у финан-

сирању и унапређивању архивске дјелатности у општинама; претворили смо архив у катастарска одјељења, а архивисте у чиновнике; у потпуности је занемарен научноистраживачки рад и издавање извора на локалном – завичајном нивоу итд.

3. ПОДРУЧЈА НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА У АРХИВИСТИЦИ

Архивистичка пракса у свијету препознаје следећа основна подручја са елементима научног дјеловања у архивима: израда научно-обавјештајних средстава уз примјену савремене информационе технологије; припремање и издавање извора; истраживање архивске грађе у иностранству у циљу комплетирања фондова и збирки; рад на истраживању прошлости, посебно завичајне историје са публиковањем резултата рада; научноистраживачки рад на унапређивању струке, преношење фондова и збирки на електронске облике чувања и коришћења; стварање и функционисање архивског информционог система на ниво земље и његово повезивање са другим системима из области информационих наука у земљи и иностранству и др.

Међутим, главна улога архива у функцији науке остварује се коришћењем његових фондова од стране научних институција и истраживача ван архива. За те сврхе архиви израђују обавјештајна средства: водиче, регистре, инвентаре, каталоге, прегледе збирки и фондова и сл. Поред класичних форми обавјештајних средстава, у развијеним архивима широко се примјењују електронски системи пружања података корисницима архива; онлајн компјутерско претраживање садржаја појединих фондова и збирки пренесених на микрофилм, микрофиш и разне врсте електронских записа.

4. ПРАВНЕ ОСНОВЕ ЗА НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ РАД У ДРЖАВНОМ АРХИВУ ЦРНЕ ГОРЕ

Закон о архивској дјелатности у Црној Гори дефинише права и обавезе Државног архива који се односе на научноистраживачки рад – *Закон* је једини правни оквир за ову дјелатност.

Скупштина Црне Горе је 27. јула 2010. године усвојила нови *Закон о архивској дјелатности* и тиме је и настала обавеза његове примјене. Раз-

мотрићемо само оне одредбе Закона које се директно односе на област научног рада.

У члану два Закона, алинеја 1 стоји: „Архивска дјелатност обухвата: евидентирање, прикупљање, обраду, заштиту, одабирање, коришћење и публиковање грађе, као и канцеларијско пословање и друге послове у складу са законом”.

Чланом 29 Закона утврђују се права и обавезе Државног архива. Од седамнаест тачака три се односе на научну дјелатност.

У тачки 9 стоји: „објављује архивску грађу и публикације којима се унапређује заштита и коришћење архивске грађе”.

Тачка 15 гласи: „истражује и проучава питања из области заштите културних добара, архивистике, помоћних историјских наука, права и информатичних наука, савремене технологије у области података, конзервације и рестаурације и осталих сродних научних дисциплина”.

Тачка 16: „организује научне и стручне скупове.

Дакле, новим законом није предвиђена могућност да се Архив бави проучавањем прошлости Црне Горе, нити да може издавати публикације те садржине.

Међутим, ставом 15 Закона отворене су широке могућности за проучавање тема из области помоћних историјских наука и информатике.

Стари закон из 1992. године није био рестиктиван у погледу бављења Архива научноистраживачким радом на проучавању прошлости Црне Горе јер је у њему писало: „...објављује податке о архивској грађи и издаје информативна средства о архивској грађи и друге публикације; истражује и снима архивску грађу у земљи и иностранству; бави се научно-истраживачким радом и објављује резултате тог рада”. Овом одредбом није била прецизирана област научноистраживачког рада и на основу тога истраживање прошлости и публиковање публикација није било у супротности са законом.

Зачуђује чињеница да је у новом закону изостављена дужност Архива да истражује и снима грађу у земљи и иностранству.

5. НАУЧНИ КАДАР У АРХИВИСТИЦИ

По правилу научноистраживачким радом треба да се баве научни радници који посједују квалификације и научна звања утврђена Законом. Иако у архивистици постоје облици научноистраживачког рада који су утврђени Законом, у архивима не постоји могућност запошљавања

научних радника, нити архивисти могу стицати научно звање у архиву, што је својеврсни парадокс, својствен Црној Гори.

Нови закон је направио одређени помак у погледу признавања архивистичке струке на тај начин што је вратио укинута архивистичка звања.

Члан 35 *Закона* може се с правом сматрати дискриминаторским у односу на архивистику, као помоћну научну дисциплину, јер се њиме пружа могућност да одређене стручне послове архивске дјелатности могу да врше само лица која имају стручна и научна звања из области конзерваторске, библиотечке и музејске дјелатности у складу са општим актима архива. То значи да, на примјер, директор архива или неки руководилац стручног одјељења не може бити научни радник!

Пракса у окружењу и у Европи је сасвим другачија.

6. АРХИВСКА ОДЈЕЉЕЊА: РАД НА ПРИПРЕМАЊУ И ИЗДАВАЊУ ИЗВОРА; ПРОУЧАВАЊЕ ЗАВИЧАЈНЕ ИСТОРИЈЕ

У Академији је прије три године био организован скуп посвећен завичајној историји. На скупу сам говорио о искуствима Историјског архива Будве на издавању извора и проучавању завичаја. Било је то вријеме када је ова установа у Црној Гори предњачила у тим пословима, била уважавана у земљи и шире, да би, послије укидања, 1992. године, као архивско одјељење Државног архива, претворена, малтене у продужену руку катастра. Очекивало се да ће нови *Закон о архивској дјелатности*, на основу стечених искустава, донијети иновације у организацију архивске службе, да ће се угледати на европску праксу, али ништа од тога, извршене су само мање корекције, али је суштина остала иста. Ни овога пута ријеч архивиста није уважена.

Полазећи од постојеће организације архивске службе, која је потврђена и новим законом, указао бих на потребу да се мрежа архивских одјељења Државног архива, којима је сада покривена територија Црне Горе активира на пословима припремања извора за завичајну историју. Могућности за то постоје, али недостају иницијативе и подстицај од стране матичне институције. У остваривању ове замисли Државни архив би могао покренути издавање посебне едиције „Извори за завичајну историју Црне Горе” у оквиру које би се издавале збирке докумената припремљене првенствено у архивским одјељењима на сјеверу Црне Горе.

Рад на припремању и издавању извора за завичајну историју тјесно је повезан са проучавањем прошлости. Подсјетићу да сам давне 1990. године, на последњем Конгресу архивских радника Југославије, одржаном у Охриду, поднио реферат „Архиви – центри проучавања завичаја”. На основу спроведене анкете на нивоу Југославије, добио сам четрдесет три одговора да се архиви баве проучавањем завичаја, а четрнаест одговора је било негативно. У том погледу и архивско републичко законодавство, нарочито у Словенији и Хрватској, предвиђало је бављење овом дјелатношћу.

Можемо ли у Црној Гори направити покушај у том смјеру?

Нови Закон о архивској дјелатности је усвојен и он се мора поштовати. Без обзира на недоследности и мањкавости у третману архивске струке, посебно научноистраживачког рада – Државни архив Црне Горе би требао више пажње да посвети развоју архивских одјељења и да допринесе њиховој бољој афирмацији и положају у општинама.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- [1] Закон о архивској дјелатности, С/л бр. 25/92 и 6/94.
- [2] Закон о архивској дјелатности усвојен у Скупштини Црне Горе 27. јула 2010. године.
- [3] Извјештај о сјању архивске дјелатности у Црној Гори – Радна група Министарства културе и медија, Подгорица 31. јануар 2006.
- [4] Срђан Пејовић: О потреби доношења новог Закона о архивској дјелатности у Црној Гори, Архивски записи, бр. 1–2, 2008, стр. 53–80.
- [5] Мирослав Лукетић: Регионални архиви – центри проучавања завичаја – Саопштење на Конгресу архивиста Југославије, Охрид 1990.
- [6] Архиви у функцији науке у Црној Гори – П. О. из Зборника Могућности и перспективе развоја науке у Црној Гори, Подгорица, ЦАНУ, 1993, стр. 299–304.
- [7] Нека искуства из рада на завичајној историји подручја Будве – П. О. Из Зборника радова са научног скупа Завичајна историја у Црној Гори, Подгорица, 2007, стр. 91–97.

Мирослав ЛУКЕТИЧ

АРХИВНОЕ ОТДЕЛЕНИЯ И ИХ ЗАДАНИЯ В ПОДГОТОВКЕ
И ВЫДАЧЕ ИСТОЧНИКОВ И РАБОТОИ ПО ИЗУЧЕНИЮ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ

Резюме

Автор указывает на необходимость улучшения сотрудничества между Государственным архивом и Черногорской академией наук и искусств. Считает, что реорганизация архивной деятельности не привела до улучшения положения архивов. Критически рассматривает новый Закон о архивной деятельности Черногории и предлагает меры для улучшения работы архивных отделений в составе Государственного архива Черногории.